

Konrad Meus

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

 <https://orcid.org/0000-0002-6865-2174>

Andrzej Nowakowski, *Kolej w Skawinie i gminie skawińskiej (1884-2024). 140 lat historii*

Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków 2024, ss. 155 [recenzja]

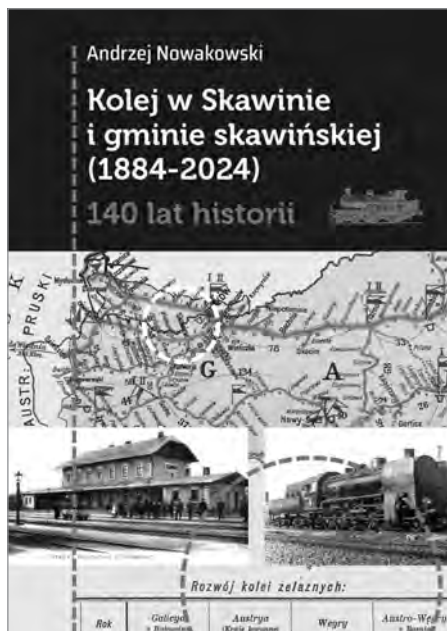
Andrzej Nowakowski to wykładowca akademicki, badacz historii, ale przede wszystkim wielki popularyzator wiedzy na temat Małopolski ze szczególnym uwzględnieniem szeroko rozumianej ziemi wadowickiej. Jego dorobek naukowy obejmuje obecnie blisko 300 artykułów i monografii autorskich oraz współautorskich. Wiele z nich to prace poświęcone dziejom kolei żelaznej, których Nowakowski jest wytrawnym znawcą¹. Już ten fakt pozwala wnioskować, że jego najnowsza książka zatytułowana *Kolej w Skawinie i gminie skawińskiej (1884-2024). 140 lat historii* będzie stanowić nie lada gratkę dla miłośników regionu oraz kolejnictwa.

W recenzowanej książce autor przybliży historię kolejnictwa w rejonie Galicji (a później Małopolski) zachodniej, ale co istotne – czyni to w szerszym kontekście historycznym. Można rzec, że jest to pewnego rodzaju monografia pretekstowa skawińskiej kolei. W tym miejscu warto poświęcić nieco więcej miejsca na omówienie przyjętej struktury książki. Ta ma charakter chronologiczny. Oczywiście współcześnie wśród badaczy historii, głównie znawców metodologii, panuje przekonanie o przewadze układu problemowego w badaniach. Niemniej jednak

¹ Wśród prac autorstwa Andrzeja Nowakowskiego poświęconych szeroko rozumianemu zagadnieniu historii kolejnictwa znajdziemy m.in. następujące pozycje: *Z dziejów wadowickiej kolei (1887-1999)*, Wadowice 1999; *Dzieje wadowickiej kolei po II wojnie światowej*, „Wadowiana. Przegląd historyczno-kulturalny” 1999, nr 3, s. 61-73; *Zarys dziejów kolei w regionie nadwiślańskim Spytkowice-Brzeźnica (1884-2000)*. Przyczynek do dziejów powiatu wadowickiego, Wadowice 2001; *Tragedia barwałdzka, 24 listopada 1944 roku. Relacje naocznych świadków*, Wadowice 2008 i następne wydania; *Zarys dziejów kolei w Kalwarii Zebrzydowskiej na tle dziejów kolei galicyjskiej i małopolskiej. W 130-lecie doprowadzenia kolei do Kalwarii (1884-2014)*, Rzeszów 2014; *Zarys dziejów stacji kolejowej w Spytkowicach. Na 140-lecie kolei (1884-2024) i 125-lecie stacji (1899-2024)*, Rzeszów 2023; *Katastrofy i wypadki kolejowe w powiecie wadowickim na tle rozwoju kolejnictwa w regionie (1884-2022)*, Tarnów 2023.

w mojej opinii – uwzględnwszy specyfikę wydawnictwa oraz jego przeznaczenie dla czytelnika niebędącego specjalistą w zakresie historii – decyzja autora o ujęciu opisywanego zagadnienia chronologicznie ma praktyczne uzasadnienie. Pierwszy rozdział dotyka tematu powstania kolei żelaznej poprowadzonej przez Skawinę (linia Oświęcim–Kraków przez Spytkowice i Ryczów) oraz jej historię do końca rozbiorów. W drugim rozdziale czytelnik poznaje losy skawińskiej kolei w okresie międzywojennym i podczas wojny (1939-1945). W trzecim rzucono światło na historię kolei w latach powojennych i w czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Co istotne, w tym rozdziale Andrzej Nowakowski odszedł od klasycznej periodyzacji, która pokrywała się z ogólnie przyjętym datowaniem dla dziejów Polski (patrz np. rozdział drugi i podrozdziały obejmujące odpowiednio lata 1918-1939, 1939-1945), i wprowadził podział poszczególnych części opierający się na wewnętrznej chronologii oraz układzie przedmiotowym. W związku z tym pierwszy podrozdział obejmuje cezury czasowe 1945-1969. Drugi opisuje lata 1970-1974, kiedy miała miejsce gruntowna modernizacja skawińskiej kolei spowodowana jej elektryfikacją. Z kolei podrozdział trzeci przybliży problematykę „upolitycznienia kolei” i narodzin opozycji antykomunistycznej wśród kolejarzy w Skawinie i regionie. Powstanie tego podrozdziału, choć istotnego z perspektywy historii lokalnej i regionalnej, zaburzyło dotąd jednolitą narrację. Niemniej odstępstwo to nie wpłynęło w szczególnym stopniu na odbiór całościowy książki. Rozdział czwarty opisuje ostatnie ćwierćwiecze kolei w Skawinie oraz w jej bezpośrednim sąsiedztwie. Autor skupił się tutaj m.in. na spektakularnym procesie rewitalizacji dwóch linii kolejowych przebiegających przez to podkrakowskie miasto, a mianowicie linii 94 (Kraków Płaszów – Oświęcim) oraz 97 (Skawina–Żywiec). Całość książki wieńczy przygotowane przez Andrzeja Nowakowskiego *Kalendarium kolei skawińskiej* porządkujące wiedzę na omawiany temat od XIX w. do współczesności. Nie ulega wątpliwości, że dla potencjalnego – niezaznajomionego z historią regionu – czytelnika tak podane kompendium będzie wysoce przydatne poznawczo.

Do przygotowania recenzowanej książki Andrzej Nowakowski wykorzystał bogatą literaturę przedmiotu łączącą w sobie prace zarówno z zakresu

dziejów kolejnictwa, jak i mikrohistorii. Dobór przywołanych publikacji jest zasadny i nie budzi najmniejszych zastrzeżeń. W odniesieniu do wykorzystanego materiału źródłowego należy zaznaczyć, że autor sięgnął po akta zgromadzone w zasobach Archiwum Narodowego w Krakowie, które stanowią fundament w poznawaniu dziejów skawińskiej kolei i szerszego kontekstu procesu jej budowy oraz późniejszych modernizacji. Wartościowe są również materiały zlokalizowane w Urzędzie Miasta i Gminy Skawina, gdzie przechowywana jest bieżąca dokumentacja dotycząca przejęcia przez gminę miejską Skawina na własność budynku dworca kolejowego oraz zawierająca dane związane z jego przebudową. Pozostałe źródła archiwalne pochodzące m.in. z Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Krakowie czy też Archiwum Prowincji Ojców Bernardynów w Krakowie mają charakter uzupełniający, by nie rzec, że wręcz marginalny dla badanej problematyki. Cenne za to są materiały wywołane z pamięci ludzkiej. Mowa tutaj o relacjach ustnych opracowanych przez Andrzeja Nowakowskiego i sporządzonych dzięki tzw. świadkom historii, a więc osobom, których wiedza pozwoliła wnieść wiele ważkich ustaleń do badań zaprezentowanych na kartach recenzowanej książki. Wśród osób, które dały świadectwo opisywanych zdarzeń, znalazł się m.in. Antoni Sadzikowski – emerytowany pomocnik maszynisty i maszynista w Suchej Beskidzkiej oraz w Chabówce. Większość z zarejestrowanych (spisanych) wywiadów zostało wykonanych przez autora przed kilku, kilkunastoma latami, a w dwóch przypadkach – jeszcze w ubiegłym stuleciu na potrzeby innych, aczkolwiek pokrewnych badań. Do grupy opracowań memuarystycznych należy zaliczyć również wydane drukiem wspomnienia bezpośrednio dotyczące zarówno kolejnictwa, jak również regionu, o którym mowa. Całość materiału źródłowego uzupełniają licznie cytowane źródła drukowane oraz prasa z epoki, w tym przede wszystkim tytuły prasowe ukazujące się w okresie międzywojennym, a także w latach PRL-u. Niestety autorowi nie udało się dotrzeć do archiwaliów poświęconych skawińskiej kolei, które znajdują się w zasobach Austriackiego Archiwum Państwowego w Wiedniu (Österreichisches Staatsarchiv), a w szczególności w jego oddziale przechowującym dokumentację administracyjną (Allgemeines Verwaltungsarchiv)². Zachowane w Wiedniu materiały stanowią istotny komponent archiwalny dla

² Zob. m.in.: Austriackie Archiwum Państwowe w Wiedniu/Archiwum Domu, Dworu i Państwa, Österreichisches Staatsarchiv (dalej: OeStA) / Haus-, Hof- und Staatsarchiv, sygn. AT-OeStA/HHStA KA Kabinettskanzlei Indices 64-O, Oberste Hofwürden, Oberster Rechnungshof, Orden (auch Verdienstkreuze), Organisirungen, Obligationen, Orientalische Akademie, Omnibus, Okrizko–Segen–Gottes Eisenbahn, Oswieczim–Sucha Eisenbahn, Oswieczim–Skawina–Podgorze Eisenbahn, Oedenburg–Ebenfurth EisenbahnLänder, Orte, Gewässer Personennamen; OeStA/Allgemeines Verwaltungsarchiv (dalej: AVA), sygn. AT-OeStA/AVA Verkehr UP Pro.I 179, Projekte I: O10: Oswieczim–Skawina (ca. 1840-ca. 1920); OeStA/AVA, sygn. AT-OeStA/AVA Verkehr H.u.M. Eisenbahnministerium Militärangelegenheiten 38b.1, Stationsverzeichnis samt Gleis- und Stationssituation, Gleispläne (H 10b), b.p.; OeStA/Archiv der Republik, sygn. AT-OeStA/AdR Verkehr PIA GluVM Strverz STB 12 Sucha–Skawina, Sucha–Skawina (1861-1990), b.p.

badanego zagadnienia, jednakowoż ich brak w żadnej mierze nie dyskwalifikuje ocenianej książki.

Puentując, stwierdzić trzeba, że książka Andrzeja Nowakowskiego pt. *Kolej w Skawinie i gminie skawińskiej (1884-2024). 140 lat historii* stanowi istotną pozycję wydawniczą, z którą powinni zaznajomić się wszyscy pasjonaci kolejnictwa w Małopolsce oraz miłośnicy historii regionalnej i lokalnej, w tym głównie ci interesujący się dziejami miejscowości położonych wzdłuż opisanej linii kolejowej. Publikacją tą Andrzej Nowakowski dowodzi po raz kolejny, że jest świetnym znawcą historii kolei.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Austriackie Archiwum Państwowe w Wiedniu/Österreichisches Staatsarchiv:

Oddział Archiwum Administracji (Allgemeines Verwaltungsarchiv), sygn. AT-OeStA/AVA Verkehr H.u.M. Eisenbahnministerium Militärangelegenheiten 38b.1, Stationsverzeichnis samt Gleis- und Stationssituation, Gleispläne (H 10b).

Oddział Archiwum Domu, Dworu i Państwa (Haus-, Hof- und Staatsarchiv), sygn. AT-OeStA/HHStA KA Kabinettskanzlei Indices 64-O, Oberste Hofwürden, Oberster Rechnungshof, Orden (auch Verdienstkreuze), Organisirungen, Obligationen, Orientalische Akademie, Omnibus, Okrizko–Segen–Gottes Eisenbahn, Oswieczim–Sucha Eisenbahn, Oswieczim–Skawina–Podgorze Eisenbahn, Oedenburg–Ebenfurth EisenbahnLänder, Orte, Gewässer Personennamen.

Oddział Archiwum Republiki (Archiv der Republik), sygn. AT-OeStA/AdR Verkehr PLA GIuVM Strverz STB 12 Sucha–Skawina, Sucha–Skawina (1861-1990).

Oddział Ogólne Archiwum Administracji (Allgemeines Verwaltungsarchiv), sygn. AT-OeStA/AVA Verkehr UP Pro.I 179, Projekte I: O10: Oswieczim–Skawina (ca. 1840-ca. 1920).

Opracowania

Nowakowski A., *Dzieje wadowickiej kolei po II wojnie światowej*, „Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny” 1999, nr 3, s. 61-73.

Nowakowski A., *Katastrofy i wypadki kolejowe w powiecie wadowickim na tle rozwoju kolejnictwa w regionie (1884-2022)*, Tarnów 2023.

Nowakowski A., *Tragedia barwałdzka, 24 listopada 1944 roku. Relacje naocznych świadków*, Wadowice 2008 i następne wydania.

Nowakowski A., *Z dziejów wadowickiej kolei (1887-1999)*, Wadowice 1999.

Nowakowski A., *Zarys dziejów kolei w Kalwarii Zebrzydowskiej na tle dziejów kolei galicyjskiej i małopolskiej. W 130-lecie doprowadzenia kolei do Kalwarii (1884-2014)*, Rzeszów 2014.

Nowakowski A., *Zarys dziejów kolei w regionie nadwiślańskim Spytkowice-Brzeźnica (1884-2000). Przyczynek do dziejów powiatu wadowickiego*, Wadowice 2001.

Nowakowski A., *Zarys dziejów stacji kolejowej w Spytkowicach. Na 140-lecie kolei (1884-2024) i 125-lecie stacji (1899-2024)*, Rzeszów 2023.